

Migari na otoku Krku

Stočarsko-poljodjelski mozaik na otoku Krku

Grupa kažuna kod Vodnjana

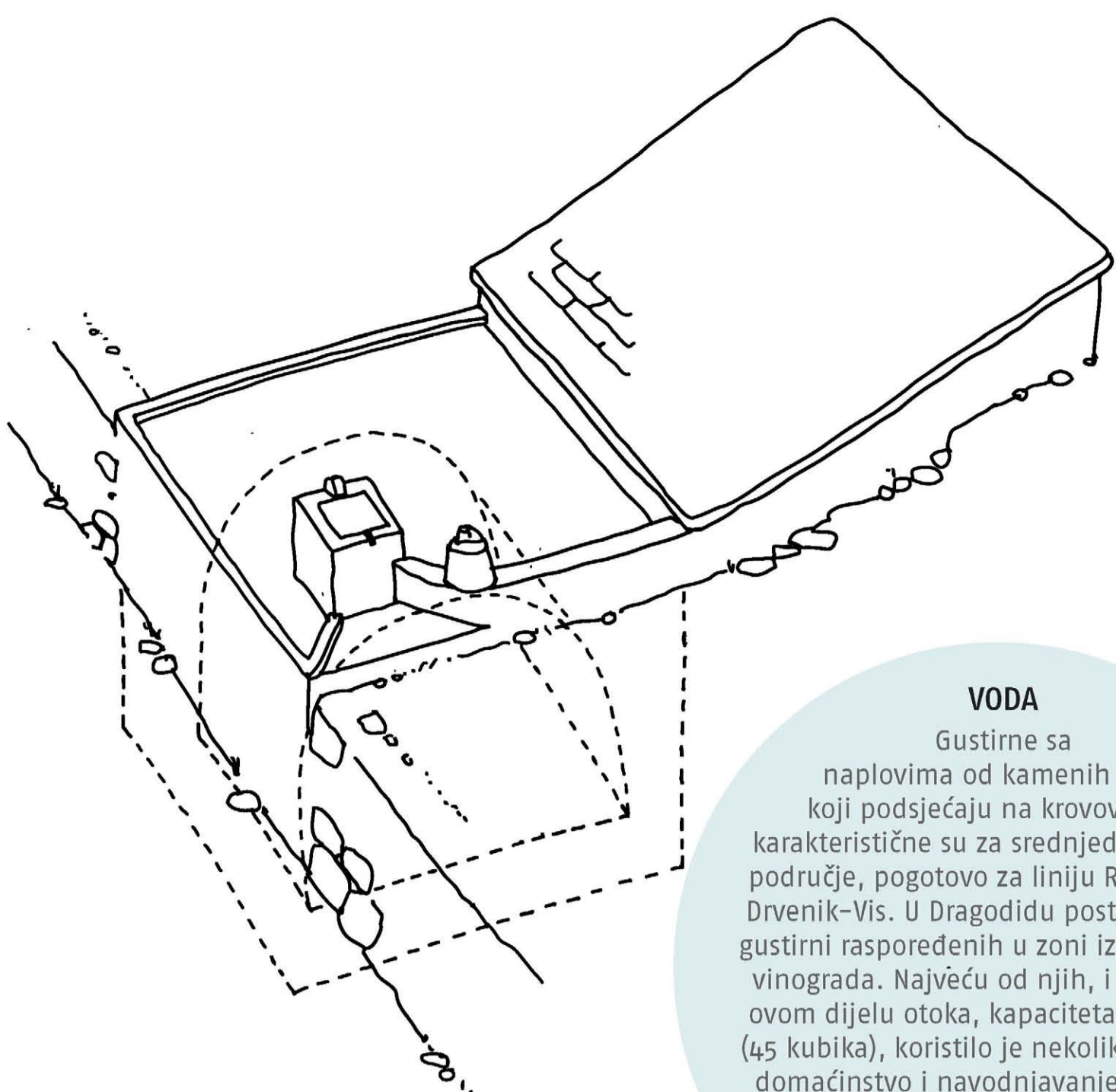

Trim u Starogradskom polju na otoku Hvaru

Gornile kod Rogoznice

SUHOZIDNE GRAĐEVINE I KRAJOLICI

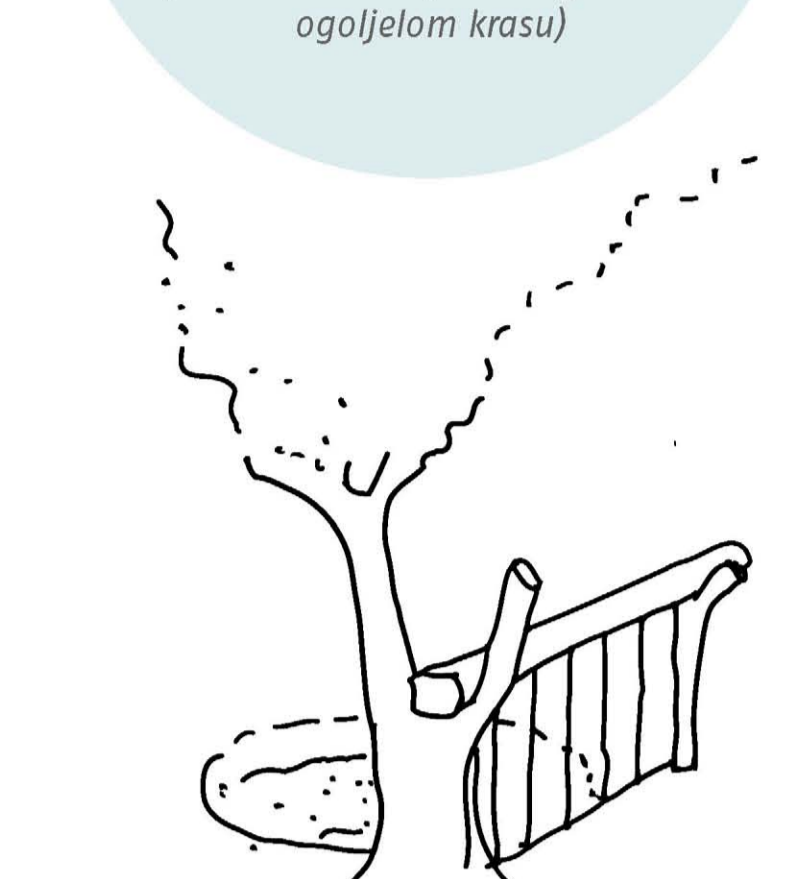
VODA

Gustime sa naplovima od kamenih ploča koji podsećaju na krovove kuća karakteristične su za srednjedalmatinsko područje, pogotovo za liniju Rogoznica-Dmenik-Vis. U Dragodidu postoji nekoliko gustini raspoređenih u zoni između kuća i vinograda. Najveću od njih, i najveću na ovom dijelu otoka, kapaciteta 4,5 vagona (45 kubika), koristilo je nekoliko obitelji za domaćinstvo i navodnjavanje povrća. Sa potrošnjom od 150 l po glavi dnevno, punu gustinu bi današnja četveročlana obitelj potrošila za 2,5 mjeseca.

SANITARIE

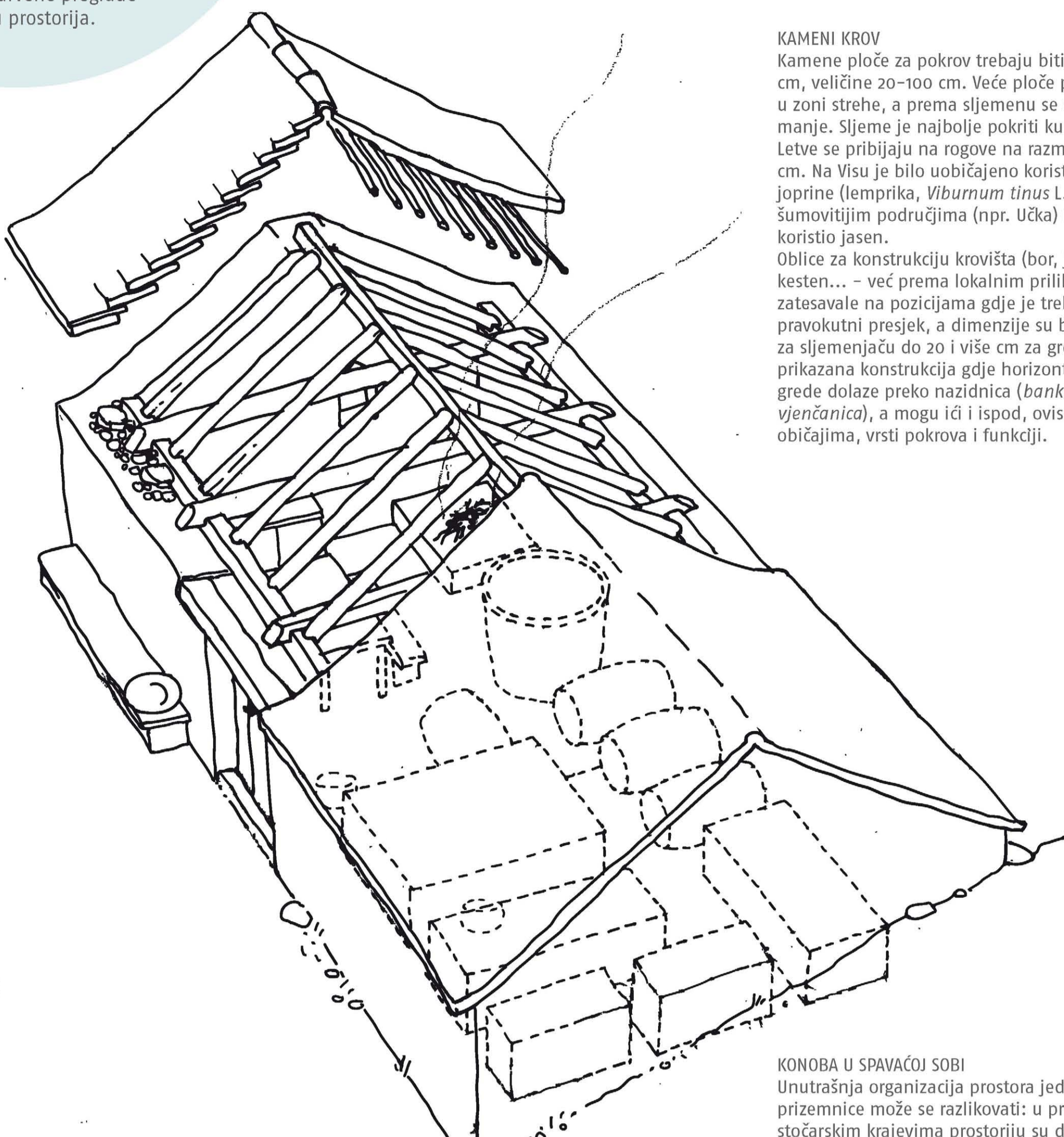
Upojna jama sa improviziranim sjedalom.

Zahodi su improvizacije, te nisu riješeni kao problem narodnog graditeljstva. Od svih higijenskih uređaja, uređaj je zahoda na najprimitivnijem stupnju arhitektonskog razvika našeg sela na krasu. (A. Freudreich, Narod gradi na ogoljelom krasu)

KAMENA PRIZEMNICA

Ovakvo su izgledali najskromniji stambeni objekti 20. stoljeća na istočnojadranskom kršu. Čadava prostorija bez pregradnih zidova, jedini otvor su vrata, a dim izlazi kroz krov. U najsiromašnijim selima tako se živjelo i do 50-ih godina, a drugdje su ovakve kućice služile kao sezonska nastamba („stan“) ili pomoćna građevina (kuhinja, štala). Zidane su uglavnom „u suho“, a koristio se i vapneni mort – više zbog zaštite od propuha, kukaca i vlage, nego radi stabilnosti. Ovo je infrastruktura preživljavanja: kad je god bilo prilike, ljudi su se trudili osigurati si bolje uvjete za stalno prebivalište. U selu Dragodid na otoku Visu ovakva je samo prva kuća, a sve ostale, konstruktivno identične, imaju prozore, dimnjake i drvene pregrade između prostorija.

KAMENI KROV

Kamene ploče za pokrov trebaju biti debljine 2-10 cm, veličine 20-100 cm. Veće ploče postavljaju se u zoni strehe, a prema sljemenu se stavljaju sve manje. Sljeme je najbolje pokriti kupama. Letve se približuju na ravnoj na razmaku 15-25 cm. Na Visu je bilo uobičajeno koristiti grane joprine (lemprika, *Viburnum tinus* L.). U šumovitijim područjima (npr. Učka) najčešće se koristio jasan. Oblike za konstrukciju krovova (bor, jablan, hrast/kesten...) – već prema lokalnim prilikama) su se zatezavale na pozicijama gdje je trebalo dobiti pravokutni presjek, a dimenzije su bile cca 10 cm za sljemenjaku do 20 i više cm za grede. Ovdje je prikazana konstrukcija gdje horizontalne vne grede dolaze preko nazidnica (bankina, vjenčanica), a mogu ići i ispod, ovisno o lokalnim običajima, vrsti pokrova i funkciji.

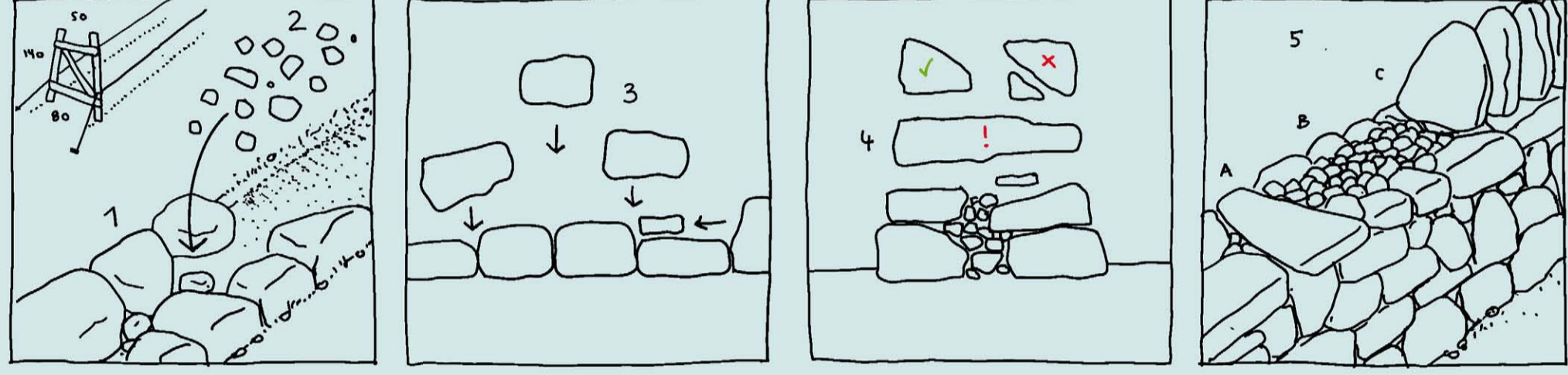
KONOGA U SPAVAĆOJ SOBI

Unutrašnja organizacija prostora jednodielne prizemnice može se razlikovati: u pretežito stočarskim krajevima prostoriji su dijelili ljudi i životinje, a u vinogradskim krajevima kakav je otok Vis značajan dio unutarnjeg prostora zauzimale su posude za mošt i vino, koje su odjeljivale spavaći dio kuće od dnevnog.

LOKALNA, BIORAZGRADIVA I REKICLIRAJUĆA KUĆA

PRINCIP ZIDANJA USUHO

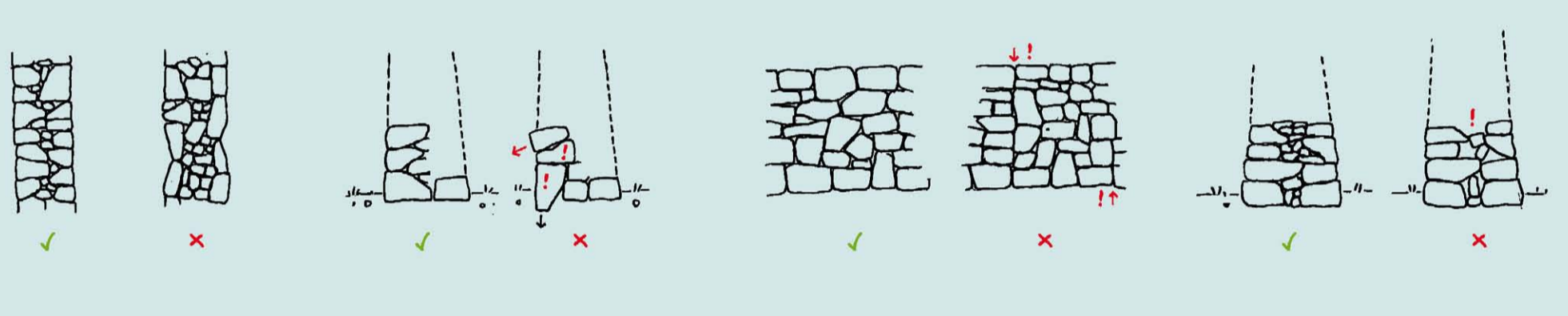
Paralelno se zidaju oba lica zida na razmaku 50-80 cm, a prostor između obojih zapunjava sitnim kamenom (1,2). Za kontrolu nagiba i pravca može poslužiti zidarski konop i šablona od dasaka.

Kod zidanja sljedećih redova paziti da se pokrivaju vertikalne fuge (3).

Kamenzni "vevniaci" daju stabilnost zidu (4). Paziti da kamen ne klizi van.

Vijenac se može urediti na nekoliko načina (5).

NAJČEŠĆE GREŠKE:

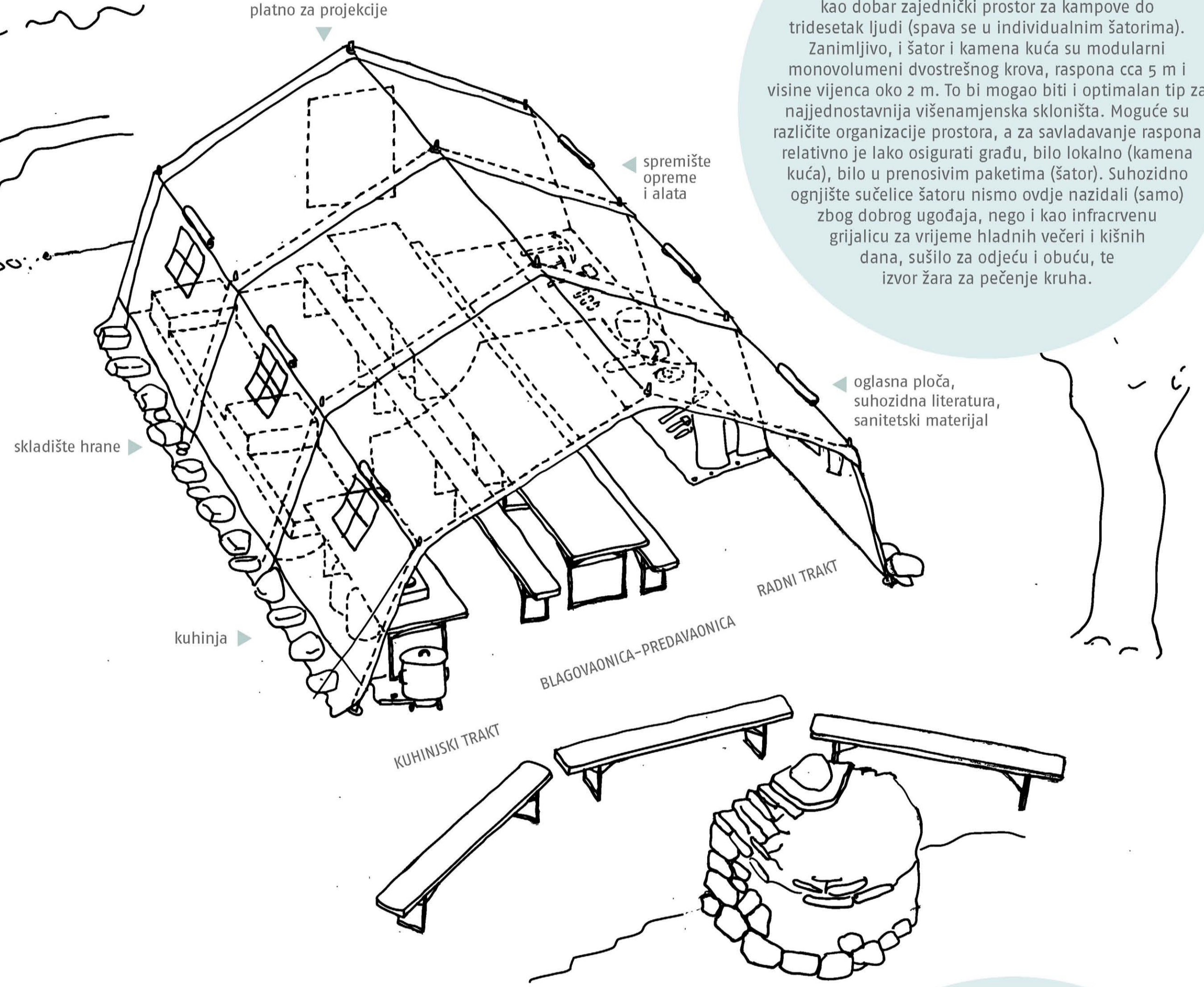

VODA

Opskrba vodom većeg broja ljudi postaje logistički izazov. Im se čovjek makne 500 metara od najbližeg vodovoda. Visoko na Učki taj smo problem riješili plastičnim tankovima pitke vode koji su dovoljno udaljeni od kampa da svi radnje štete nego vuku 20-litarske kanistere po strmom puteljku (doduše nizbrdo).

SANITARIE

Prijenosni „šumski“ zahod sa paravanom nastao na suhozidnoj radionici Petrebišća. Dizajn zahoda može biti uvijek drugačiji, i predstavlja jedan od zabavnih momenata priprema za suhozidnu radionicu. Tridesetak ljudi za tjedan dana napuni cca pet rupa dubine pola metra. Nakon što se jedna rupa napuni, zatrpa se pepelom i zemljom, a konstrukcija zahoda i paravana premijsti se nad drugu rupu. Nakon godinu dana, na sljedećoj radionici, rupe se mogu ponovno iskopati na istom mjestu – sve se pretvori u humus osim onih tzv. vlažnih maramica koje su prilično nerazgradive pa smo ih – zabranili.

SUHOZIDARSKI BAZNI LOGOR

Veliki vojni šator zvan "Kozara" pokazao se kao dobar zajednički prostor za kampove od tridesetak ljudi (spava se u individualnim šatorima). Zanimljivo, i šator i kamena kuća su modularni monovalentni dvostrešnog krova, raspona cca 5 m i visine vijenca oko 2 m. To bi mogao biti i optimalan tip za najjednostavnija višenamjenska skloništa. Moguće su različite organizacije prostora, a za savladavanje raspona relativno je lako osigurati građu, bilo lokalno (kamena kuća), bilo u prenosivim paketima (šator). Suhozidno ognjište sučelice šatoru nismo ovdje nazidali (samo) zbog dobrog ugodaja, nego i kao infracrvenu grijalicu za vrijeme hladnih večeri i kišnih dana, sušilo za odjeću i obuću, te izvor žara za pečenje kruha.

SLAMNATI KROV NA UČKI

Vrlo česta vrsta pokrova na suhozidnim građevinama je bila slama, odnosno ponegdje trstika ili neke vrste trave. Kad su ljudi sredinom dvadesetog stoljeća prestali uzgajati žito za svoje potrebe, ovaj iznimno jednostavan i do tada vrlo dostupan pokrov postao je potpuno nedostupan, i za tridesetak godina, koliko mu je prosječan vijek trajanja, potpuno se izgubio iz krajolika krša. Danas se ljudi obično čude kada ga se spomene u kontekstu suhozidne gradnje.

SUHOZIDNE RADIONICE I AKCIJE

Prikupljanje ogrjeva, Dragodid 2005.

Gradište land art zmije, Petrebišća 2010.

Uređivanje vijenca, Petrebišća 2012.

Gradište land art zmije, Petrebišća 2010.

Pokriavanje krova slamom, Petrebišća 2012.

JEDNA NOVA ULOGA SUHOZIDNOG GRADITELJSTVA

Vještina zidanja usuhu je tijekom većeg razdoblja povijesti predstavljala preduvjet opstanka u krševitom krajoliku istočne obale Jadrana, i njome je u određenoj mjeri vladao svaki fizički sposoban stanovnik tog prostora. Kao rezultat dugog poljoprivrednog kontinuiteta i nekih povijesnih okolnosti nastao je naš najdemokratičniji kulturni i infrastrukturni kapital, po raznolikosti i brojnosti značajan i u međunarodnim mjerilima. Međutim, od sredine 20. stoljeća ekonomika poljoprivrede se naglo mijenja, kulturni krajolik uzmiče pred divljom vegetacijom i gradnjom, dok sama vještina polako nestaje sa posljednjim generacijama aktivnih nositelja.

Reaktualiziran kroz studentske radionice / volonterske kampove, suhozid se pokazao kao prikladan didaktički medij. Osim što studentima na izravan način približava kamen kao građevinski materijal, sam proces zidanja aktivira prostornu percepciju i kombinatoriku, te pruža lekciju o glavnim nematerijalnim aspektima tradicijske arhitekture – (pre)poznavanju uvjeta u okolišu i štedljivosti u odnosu na materijal, vrijeme i energiju. Uz studente arhitekture, etnologije, krajobrazne arhitekture i drugih struka, ključni sudionici radionica suiskusni majstori – voditelji zahtjevnijih radova, a ujedno i izvor saznanja o lokalnim tradicijama života i korištenja prostora.

Projekt je 2011. godine osvojio Nagradu Europske unije za kulturnu baštinu EUROPA NOSTRA AWARD u kategoriji 'Education, training and awareness raising'.

Autori teksta i plakata: Filip Šrajcr, Lidija Novosel

Suradnici: Ivan Jovanovac, Grga Frangeš, Siniša Bodrožić

Fotografija: Arhiva Dragodid, Denis Lešić, Mladen Plančić, Velimir Bešić, Iva Peručić